

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH
RESPUBLIKA ILMIY-METODIK
MARKAZI

MAVZU: EMPIRIK VA NAZARIY TADQIQIOT METODLARINI BIRLASHTIRISHNING AFZALLIKLARI

Muallif: Z.B. Sangirova

Toshkent-2026 >

REJA:

- Empirik va nazariy tadqiqot metodlari: mohiyati, turlari va xususiyatlari.
- Empirik va nazariy metodlarning o'zaro bog'liqlik tamoyillari.
- Birlashtirilgan yondashuvning ilmiy-metodologik asoslari va afzalliklari.
- Turli fan sohalarida amaliy qo'llanilishi.
- Xulosa.

TADQIQOT METODOLOGIYASINING ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMDAGI O'RNI

Zamonaviy ilm-fan jadal rivojlanayotgan davrda ilmiy tadqiqotlarning sifati va ishonchliligi masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Har qanday ilmiy tadqiqot o'z tabiatiga ko'ra ma'lum metodlarga tayanadi va bu metodlarning to'g'ri tanlanishi tadqiqot natijalarining ilmiy qimmatini belgilaydi.

Ilmiy tadqiqot metodlari an'anaviy ravishda ikki katta guruhga bo'linadi. Uzoq vaqt davomida bu ikki guruh alohida-alohida qo'llanib kelgan bo'lsa-da, zamonaviy metodologiya ularni birlashtirish zaruriyatini tobora ko'proq ta'kidlamogda.

Empirik va nazariy metodlarni birlashtirish yondashuvi tadqiqot ob'ektini har tomonlama o'rganish, natijalarning ishonchliligini oshirish va ilmiy xulosalarning asoslanganligini ta'minlash imkonini beradi.

EMPIRIK VA NAZARIY METODLAR

EMPIRIK METODLAR

- Kuzatish — ob'ektni tabiiy sharoitda kuzatish
- Tajriba (eksperiment) — nazorat ostida sinash
- So'rov/Anketa — ma'lumot to'plash
- Test — bilimni o'lchash
- O'lchash — miqdoriy ko'rsatkichlar

NAZARIY METODLAR

- Tahlil — tarkibiy qismlarga ajratish
- Sintez — yaxlit tasavvur hosil qilish
- Induksiya — xususiydan umumiyga
- Deduksiya — umumiydan xususiyga
- Modellashtirish — model yaratib o'rganish

EMPIRIK VA NAZARIY TADQIQOT METODLARI: MOHIYATI, TURLARI VA XUSUSIYATLARI

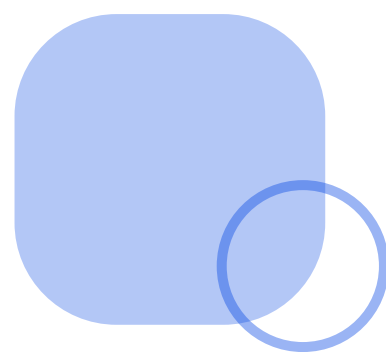
Empirik metodlar tadqiqotchiga ob'ektiv ma'lumotlar to'plash, haqiqiy hodisalarni qayd etish va miqdoriy tahlil o'tkazish imkonini beradi. Ular tadqiqot natijalarining ob'ektivligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazariy tadqiqot metodlari — bu mavjud bilimlar, g'oyalar va tushunchalarni umumlashtirish va yangi nazariy xulosalar chiqarish orqali bilim olishga qaratilgan usullardir. Nazariy metodlar tadqiqotchiga hodisalar orasidagi ichki bog'liqliklarni tushunish, qonuniyatlarni aniqlash va tadqiqot ob'ektining mohiyatini ochib berish imkonini beradi.

Empirik va nazariy metodlarning o'zaro bog'liqlik tamoyillari

Empirik va nazariy
metodlar bir-biriga zid
emas, balki bir-birini
to'ldiruvchi ilmiy bilish
vositalaridir. Ular orasidagi
o'zaro bog'liqlik quyidagi
tamoyillar asosida
namoyon bo'ladi:

01

komplementarlik- empirik ma'lumotlar nazariy tushunchalar uchun dalil bo'ladi, nazariya esa empirik faktlarni izohlaydi va tizimlashtiradi

02

konvergenstsiya- ikki yondashuvning natijalari bir nuqtaga yaqinlashishi tadqiqot xulosalarining ishonchliligini oshiradi.

03

muvozanat- har bir yondashuvning kuchli va zaif tomonlari bir-birini kompensatsiya qiladi.

04

triangulyatsiya- bir hodisani turli metodlar bilan o'rganish orqali natijalarning to'g'riligini tekshirish.

BIRLASHTIRILGAN YONDASHUVNING ASOSIY AFZALLIKLARI

Tadqiqot ishonchliligining oshishi. Bir hodisani turli metodlar bilan o'rganish natijalarning ob'ektivligini oshiradi.

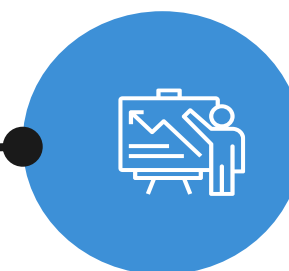
Chuqurroq tushuncha hosil bo'lishi. Empirik metodlar "nima sodir bo'lmoqda" savoliga javob bersa, nazariy metodlar "nimaga sodir bo'lmoqda" savoliga javob beradi.

Validlik (haqiqiylik) darajasining oshishi. Ichki va tashqi validlik ko'rsatkichlari turli metodlar natijalarining bir-birini tasdiqlashi hisobiga ortadi.

Har tomonlama tahlil imkoniyati. Tadqiqot ob'ektini ham miqdoriy, ham sifat jihatdan o'rganish imkoniyati paydo bo'ladi.

Tadqiqot cheklovlarining kamayishi. Har bir metodning alohida zaif tomonlari boshqa metod kuchli tomonlari bilan qoplanadi.

Yangi gipotezalar paydo bo'lishi. Empirik natijalar va nazariy tahlilning uyg'unlashuvi yangi, kutilmagan gipotezalar va tadqiqot yo'nalishlarini kashf etish imkonini beradi.

Amaliy ahamiyatning oshishi.

Nazariy asoslangan va empirik dalillar bilan tasdiqlangan tadqiqot natijalari amaliyotga tatbiq qilish uchun yanada ishonchli bo'ladi

Turli fan sohalarida amaliy qo'llanilishi

Zamonaviy ilm-fanda tadqiqotning haqiqiy qiymati aynan uning ta'siri orqali namoyon bo'ladi. Ilmiy maqolalarga keltirilgan iqtiboslar, tadqiqot natijalarining boshqa mamlakatlarda qo'llanilishi, xalqaro loyihalarda foydalanilishi ilmiy ta'sirning muhim ko'rsatkichlari hisoblanadi.

PEDAGOGIKA

O'qituvchi samaradorligini o'rganish: darslarni kuzatish (empirik) + ta'lim nazariyalari tahlili (nazariy) + o'quvchilar natijalarini taqqoslash (empirik).

IQTISODIYOT

Bozor tendensiyalarini o'rganish: statistik ma'lumotlar tahlili (empirik) + iqtisodiy modellashtirish (nazariy) + prognozlarni tekshirish (empirik).

TIBBIYOT

Dori vositalarining samaradorligi: klinik tajribalar (empirik) + farmakologik nazariya (nazariy) + statistik tahlil (empirik).

PSIXOLOGIYA

Xulq-atvorni o'rganish: so'rov va testlar (empirik) + shaxsiyat nazariyalari (nazariy) + kuzatish (empirik).

EKOLOGIYA

Atrof-muhit o'zgarishlarini o'rganish: laboratoriya tajribalari (empirik) + ekologik modellar (nazariy) + dala kuzatishlari (empirik)

XULOSA

Empirik va nazariy tadqiqot metodlarini birlashtirish zamonaviy ilmiy tadqiqot metodologiyasining eng muhim yutuqlaridan biridir. Ushbu yondashuv tadqiqot ob'ektini har tomonlama, chuqur va obyektiv o'rganish imkonini beradi. Mavzuda quyidagi asosiy xulosalar shakllandi:

- ❖ Empirik va nazariy metodlar bir-biriga zid emas, balki bir-birini to'ldiradigan ilmiy bilish vositalaridir.
- ❖ Ularni birlashtirish tadqiqot natijalarining ishonchliligi, validligi va reliabilligini sezilarli darajada oshiradi.
- ❖ Birlashtirilgan yondashuv hodisaning to'liq rasmini ko'rish, chuqur tushuncha hosil qilish va yangi gipotezalar kashf etish imkonini beradi.
- ❖ Bu yondashuv deyarli barcha fan sohalarida — pedagogikadan tibbiyotgacha — samarali qo'llaniladi.
- ❖ Qiyinchiliklarga qaramay, zamonaviy metodologiya bu yondashuvni eng samarali tadqiqot strategiyasi sifatida tan oladi.

E'TIBORINGIZ UCHUN RAHMAT!

UCHUNAHMAT!

<https://raqamlitalim.trm.uz/yosholim>

